

N:o 2.

Ank. till Riksd. kansli den 5 mars 1906, kl. 12,30 e. m.

Sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 1, i anledning af justitieombudsmannens framställning rörande antagande af lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Uti sin till innevarande års Riksdag afgifna ämbetsberättelse har justitieombudsmannen hemställt,

1:o att Riksdagen må för sin del antaga följande

Lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakingen tillstädes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hördt, må dock icke mot den häktades bestridande slutligt utslag af rätten meddelas.

Bih. till Riksd. Prot. 1906. 4 Saml. 2 Afd. 2 Häft. (N:o 2). 1

2 §.

Vill häktad ej såsom rättegångsbiträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej ånyo förordnande påkalla, där ej rätten finner honom hafva giltig anledning att med den förordnade ej åtnöjas.

3 §.

Varder häktad, som biträde erhållit, under rannsakingen lösgifven, upphøre det för biträdet meddelade förordnande.

4 §.

Rättegångsbiträde, hvarom i denna lag sägs, njute skälig ersättning af allmänna medel, efter ty rätten bestämmer. Beslut om sådan ersättning gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan afgift genast tillhandahållas biträdet. I slutliga utslaget pröfve rätten, huruvida ersättningen skall till statsverket återgäldas, vare sig af allmän åklagare eller af enskild part. Ej må åklagare eller målsägande därtill förpliktas i annat fall, än då åtalet blifvit utan skäl anställt, ej heller den tilltalade, där han ej varder till ansvar i målet dömd.

Genom denna lag göres ej ändring i hvad som förordnats uti 12 § i lagen den 14 juni 1901 om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om ändring i vissa delar af rättegångsbalken.

2:o att, vid bifall till hvad af mig blifvit under 1:o hemställt, Riksdagen må medgifva, att af det å andra hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter må utgå den kostnad, som enligt den af mig föreslagna lagen kan drabba statsverket.

Den till stöd för berörda hemställan afgifna framställningen, hvilken öfverlämnats till behandling af sammansatta stats- och lagutskottet, är af följande lydelse:

»Uti proposition af den 19 februari 1904 föreslog Kungl. Maj:t Riksdagen att antaga ett vid propositionen fogadt förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad. Förslaget var af följande lydelse:

»Härigenom förordnas som följer:

1 §. Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakingen tillstådes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnad, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten att biträde ej kan af rätten anskaffas utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hört, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.

2 §. Vill häktad ej såsom rättegångsbiträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej ånyo förordnande påkalla, där ej rätten finner honom hafva giltig anledning att med den förordnade ej åtnöjas eller eljest pröfvar skäligt det tillstådja.

3 §. Varder häktad, som biträde erhållit, under rannsakingen lös-gifven, upphöre det för biträdet meddelade förordnande.

4 §. Rättegångsbiträde, hvarom i denna lag sägs, njute skälig ersättning af allmänna medel, efter ty rätten bestämmer. Beslut om sådan ersättning gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan afgift genast tillhandahållas biträdet. I slutliga utslaget pröfve rätten, huruvida ersättningen skall till statsverket återgåldas, vare sig af allmän åklagare eller af enskild part. Ej må åklagare eller målsägande därtill förpliktas i annat fall, än då åtalet blifvit utan skäl anställt, ej heller den tilltalade, där han ej varder till ansvar i målet dömd.

Genom denna lag göres ej ändring i hvad som förordnats uti 12 § af lagen den 14 juni 1901 om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om ändring i vissa delar af rättegångsbalken».

Uti särskild proposition, afgifven jämväl den 19 februari 1904, föreslog Kungl. Maj:t Riksdagen att, under förutsättning att propositionen med förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad blefve af Riksdagen bifallen, medgifva, att af det å andra hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter finge utgå den kostnad, som kunde enligt nämnda lag drabba statsverket.

Rörande angelägenheten och vikten af att en lag sådan som den af Kungl. Maj:t sålunda föreslagna blefve antagen yttrade dåvarande statsrådet och chefen för justitiedepartementet till statsrådsprotokollet den 31 december 1902:

Af de åtgärder, som i nyare tidens lagstiftning å straffprocessens område blifvit vidtagna i syfte att bereda nödigt skydd för den tilltalades berättigade intressen, vore otvifvelaktigt anskaffandet åt honom af rättskunnigt biträde under förhandlingen inför rätta en bland de viktigaste. Behovet af dylik rättshjälp vore gifvetvis i hög grad beroende af det sätt, hvarpå rättegångsförfarandet i brottmål vore anordnadt, likasom brottets svårare eller ringare beskaffenhet därvidlag vore af inflytande. Vore brottmålsprocessen muntlig och omedelbar, torde krafvet på anskaffande af försvarare åt den tilltalade, åtminstone då fråga vore om gröfre brott, med särskild styrka göra sig gällande, och i de flesta länder, där sådan rättegångsform kommit till användning, vore rättsligt försvar i svårare brottmål obligatoriskt. Då, såsom hos oss vore fallet, brottmålsprocessen ännu kvarstode på en äldre ståndpunkt, och i domarens processledande verksamhet inginge att iakttaga hvad som kunde lända till den tilltalades försvar, framträdde väl ej med lika styrka nödvändigheten att vid den tilltalades sida ställa en särskild försvarare. Om den tilltalade lämnades utan biträde i rättegången, läte det dock lätt tänka sig, att, huru samvetsgrann och skicklig domaren än kunde vara, i följd af den tilltalades okunnighet om de processuella reglerna och den materiella rättens innehåll omständigheter blefve obeaktade, hvilka för målets utgång kunnat vara af betydelse. Äfven om ej synnerlig fara föreläge att af sådan anledning en oskyldig kunde blifva fälld till ansvar, finge det dock ej lämnas ur sikte, att den tilltalade, jämväl då han vore brottslig, hade t. ex. i afseende å straffmätningen intressen, som icke borde förbises.

Vore sålunda behof af rättshjälp i omförmälta hänseende för handen, syntes det vara samhällets plikt att sörja för tillgodoseendet af detta behof. Enligt gällande lagstiftning vore beträffande svårare brottmål detta ej i vidare mån beaktadt än att, på sätt i 15 kap. 1 § rättegångsbalken vore stadgadt, tilltalad, som åstundade hjälp i rättegången, ägde hafva fullmäktig med sig. Det vore uppenbart, att en dylik rättighet i verkligheten icke vore af synnerligen stor betydelse; oftast och just i de fall, då behovet af rättegångsbiträde mest framträdde, vore den tilltalade urståndsatt att anskaffa försvarare. Skulle fördenskull på ett verksamt sätt afhjälpas det behof, om hvars förefintlighet i vissa fall berörda stadganden kunde sägas innebära ett erkännande, måste staten lämna sin medverkan för biträdes

anskaffande. Emellertid vore det under nuvarande förhållanden helt säkert icke lämpligt att ifrågasätta statens ingripande i annat fall, än då den tilltalade själf ansåge sig vara i behof af biträde och begärde hjälp för biträdes anskaffande. Ej heller torde sådant ingripande vara af nöden i fråga om andra än svårare brottmål, hvarmed i förevarande sammanhang lämpligen borde förstås sådana mål, i hvilka den tilltalade hölles häktad. En häktad svarande intoge i processuellt hänseende en särställning, och såväl svårigheten att skaffa biträde som behofvet af sådant vore för honom större än för andra tilltalade.

Det vore uppenbart, att en åt tilltalad förordnad försvarare icke så finge fatta sin uppgift, som om han skulle vara pliktig eller ens berättigad att understödja den tilltalade i försök till sanningens undandöljande. Lämnade man åt statens myndigheter att för hvarje särskildt fall, innan någon förordnades till biträde, pröfva hans lämplighet för uppdraget, syntes emellertid någon farhåga ej behöfva hysas för att biträdet skulle på dylikt sätt missförstå sin ställning. Mot missbruk från biträdets sida saknade domstolen icke verksamma korrektiv.

Frågan om införande i svensk rätt af offentligen förordnade försvarare för tilltalade vore icke ny. Redan lagkommittén hade väckt förslag i sådant syfte med enahanda begränsning beträffande tillämpningen, som nyss framhållits. Äldre lagberedningen hade upptagit förslaget, och det samma återfunnes, visserligen under väsentligen skiljaktiga förutsättningar, jämväl i det af nya lagberedningen afgifna betänkande angående rättegångsväsendets ombildning.

För undanröjande af den sålunda sedan länge uppmärksammade brist i den svenska brottmålsprocessen hade departementschefen låtit inom lagbyrån utarbeta förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde af häktad.

Departementschefen redogjorde därefter för grunderna till de särskilda bestämmelserna i detta förslag, hvilket i allt väsentligt öfverensstämde med det af Kungl. Maj:t sedermera inför Riksdagen framlagda. Därvid anförde departementschefen, bland annat, att, då det kunde vara af vikt, särskildt till undvikande af rannsakingstidens förlängning, att biträde förordnades före inställelsen vid rätten, hade det synts lämpligt att åt Konungens befallningshafvande uppdraga bestyret med biträdes anskaffande och förordnande, hvarigenom vunnes nödig säkerhet för att biträde verkligen i hvarje fall kunde anskaffas. Med hänsyn till de hos oss ännu rådande förhållanden borde det ej ifrågasättas att inskränka val-

rätten till kretsen af juridiskt bildade personer, om det ock kunde antagas, att ifrågavarande uppdrag i regel komme att anförtros åt sådana personer.

Kungl. Maj:t beslöt att öfver det inom lagbyrån utarbetade förslaget inhämta högsta domstolens utlåtande.

Högsta domstolens fleste ledamöter förklarade sig icke kunna tillstyrka, att förslaget gjordes till föremål för proposition till Riksdagen, samt anförde till stöd för denna mening följande:

Då vid 1898 års riksdag fråga uppstått om införande af obligatoriskt, på statens bekostnad anordnadtt rättsligt försvar för tilltalade i brottmål, hade lagutskottet uttalat såsom sin mening, att något verkligt behof af en dylik ändring icke gjort sig gällande inom den svenska rättsordningen, sådan denna enligt lag och rättssed vore bestämd. Det vore sant, att det rättsliga försvaret tjänade det höga syftet, att den oskyldige icke skulle straffas och att den skyldige icke skulle straffas mera, än han förtjänat, men man kunde icke med fog mot vårt rättsväsende rikta den anmärkningen, att ej nämnda syfte blifvit tillgodosedt. Ingen processform vore ofelbar, och enstaka fall, i hvilka oskyldige blifvit dömda eller skyldige dömda hårdare, än de förtjänat, kunde visserligen hafva förekommit. Sådant kunde dock inträffa enligt hvarje rättegångsordning och äfven inom sådana, som antagit det obligatoriska försvaret för tilltalade i brottmål. Frågan gällde, huruvida något dylikt förekommit enligt vår rättsprocedur på sådant sätt, att missförhållandet kunde anses hafva haft sin grund just i saknaden af rättsbildadt biträde för den tilltalade, samt i den omfattning, att det med skäl borde gifva anledning till ny och ändrad lagstiftning. Enligt utskottets åsikt kunde svaret på denna fråga med ganska stort berättigande afgifvas nekande. Härförutom hade utskottet yttrat, att då erfarenheten från utlandets domstolar häntydde därpå, att den tilltalades advokat satte en ära uti att bereda sin klient alla tänkbara fördelar och uti sin sträfvan härefter snarare ansåge såsom sin plikt än såsom en ohederlighet att fördölja sanningen, därest densamma skulle verka till skada för klientens intressen, detta förhållande berättigade till det antagandet, att äfven i vårt land det obligatoriska rättsliga försvaret skulle verka försvårande med hänsyn till uppdragandet af den tilltalades brottslighet, och att, huru härmed än sig kunde förhålla, uppenbart vore, att staten vid brottmålsprocessens anordnande icke kunde åtnöja sig med en lägre kompetens hos sina åklagare än den, som staten kräfde af det rättsbildade biträdet åt den tilltalade. Det syntes ej kunna under några förhållanden anses lämpligt att till de tilltalades biträde i brottmål sätta personer af högre kompetens, än som fordrades af dem, som vore satta att i dylika mål bevaka samhällets, ofta

äfvén enskilde målsägandes intressen. Ett antagande af den ifrågasatta principen skulle således med nödvändighet kräfvá förändring äfvén af åklagarekåren. Konsekvensen skulle alltså leda till uppställande af ökade kompetensfordringar för länsmans- och stadsfiskaltjänster och, med ökade kompetensfordringar, äfvén till ökade utgifter för statsverket.

Hvad sålunda af lagutskottet anförts ägde full giltighet i afseende å den nu föreslagna lagändringen. Ty väl ifrågasattes ej i det remitterade förslaget införande af obligatoriskt rättsförsvar för de tilltalade, utan allenast en utvidgning af det för närvarande gällande, fakultativa försvaret. Men denna utvidgning vore af den genomgripande beskaffenhet, att det försvar, som därigenom skulle uppkomma, helt visst komme att väsentligen närma sig det obligatoriska försvaret och till äfventyrs så småningom antaga dettas hela karaktär. Medan nämligen för närvarande lagstiftningen icke ville förneka en tilltalad, som åstundade hjälp i rättegången, att däraf begagna sig, men öfverlämnade åt honom själf både att anskaffa rättshjälpen som ock att bekosta densamma, så skulle enligt förslaget den tilltalade — dock allenast den, som vore häktad — äga rätt att genom det allmännas försorg och jämväl, åtminstone i första hand, på det allmännas bekostnad blifva försedd med rättegångsbiträde. Och det kunde väl icke betvivlas, att icke den rätt, som sålunda skulle varda tillerkänd den tilltalade och om hvars tillvaro han, därest lagstadgandet skulle uppfylla sitt ändamål, helt visst borde af vederbörande myndighet i hvarje särskildt fall under rättas, också skulle komma att i stor omfattning af de tilltalade begagnas. I allmänhet saknade nämligen en tilltalad allt skäl att afvisa en rättshjälp, som från det allmännas sida bjödes honom — som i regeln ingenting kostade honom, efter som han saknade medel att ersätta hvad af statsverket förskjutits — och som för honom kunde medföra fördelar, men svårligen någon olägenhet. Och den omständigheten, att i förslaget ej såsom villkor för försvararens kompetens uttryckligen fordrades, att han skulle hafva visat sig besitta juridisk bildning, medan lagutskottet utgått från antagandet att sådan bildning ej kunde hos försvararen undvaras, beröfvade ej det af utskottet anförda argumentet om behofvet att höja åklagarens kompetens sin betydelse. Ty då af försvararen kräfvades, att han skulle vaka däröfver, att icke i följd af den tilltalades okunnighet om de processuella reglerna och den materiella rättens innehåll omständigheter blefve obeaktade, hvilka för målets utgång kunde vara af betydelse, och på samma gång förstå att icke understödja den tilltalade i försök till sanningens fördöljande, låge det i sakens natur, att dessa kraf endast undantagsvis kunde nöjaktigt fyllas af annan än juridiskt bildad person. För-

slaget vore äfven, enligt hvad departementschefens yttrande vid dess remitterande gåfve vid handen, byggdt på det antagande, att försvarsuppdraget i regel skulle komma att anförtros åt jurist, och det kunde förutses, att, om och i den mån så icke blefve fallet, den med förslaget afsedda rättshjälpskommissionen skulle komma att visa sig skäligen värdelös.

För öfrigt borde vid förslaget anmärkas, att, om man ville målet, man också måste vilja medlet — att, om man ville införa ett genom det allmännas försorg ordnadtt rättsligt försvar, man ock måste tillse, att det från det allmännas sida blefve behörigen sörjdt för behovet af försvarare, det vill säga af personer, som vore ej allenast skickliga och lämpliga att utföra försvarsuppdraget, utan äfven pliktiga att åtaga sig detsamma. I sådant hänseende kunde erinras, hurusom, då lagkommittén och den äldre lagberedningen i sin tid förordade införande af rättsligt försvar för vissa tilltalade, de tillika föreslogo, att vid hvarje rätt två skickliga män skulle vara förordnade att såsom fullmäktige tillhandagå de parter, som anlitate dem, och att äfven vid andra tillfällen — senast vid 1872 års riksdag — en dylik anordning varit ifrågasatt, men dock ansetts ej kunna vidtagas på grund af, bland annat, svårigheten för domstolarna att till befattningen erhålla fullt lämpliga personer. Sådan svårighet mötte ock beträffande ifrågavarande, mera tillfälliga uppdrag, och den vore ej förbisedd i förslaget; men då i förslaget däremot antoges såsom visst, att Konungens befallningshafvande alltid skulle hafva tillgång till lämpliga försvarare, torde detta antagande befinnas vara riktigt allenast under förutsättning, att anspråken på försvararens kompetens ej sattes alltför högt samt att till kostnadsfrågan ej behöfde tagas nämnvärd hänsyn; men i annan händelse kunde befaras, att ej sällan svårighet att finna lämpliga personer kunde komma att yppa sig äfven för Konungens befallningshafvande.

En omständighet, som jämväl försvårade genomförandet af den ifrågavarande reformen, vore den, att vår brottmålsprocess saknade bestämmelser om den s. k. förberedande undersökningen i brottmål. Då det vore under denna förundersökning, som bevismaterialet skulle samlas och ordnas samt saken i öfrigt så beredas, att densamma sedermera inför den dömande rätten — vid den s. k. hufvudförhandlingen — kunde försiggå med den snabbhet och säkerhet, som för uppnående af straffprocessens ändamål vore nödvändiga, insåges lätt, att det just vore på detta förberedande stadium af rättegången, som den egentliga faran föreläge, att rättigheten att begagna rättegångsbiträde missbrukades till sanningens döljande eller rättegångens invecklande eller fördröjande. De utländska lagstiftningarna medgåfve ock i allmänhet ej den tilltalade att

under förundersökningen använda försvarare. Vid sådant förhållande ville det synas, som om äfven hos oss lagbestämmelser om brottmålsprocessens uppdelande i förundersökning — inför polismyndighet — och hufvudförhandling — inför domstol — borde föregå antagandet af bestämmelser om rättshjälp åt tilltalade personer, enär, om frågorna förekomme i sådan ordning, lagstiftaren lättare komme i tillfälle att medgifva den tilltalade utsträckning i rätten att använda rättegångsbiträde.

Till bemötande af dessa inom högsta domstolen emot förslaget framställda anmärkningar anförde statsrådet och chefen för justitiedepartementet till statsrådsprotokollet den 19 februari 1904 följande:

De skäl, som af flertalet ledamöter i högsta domstolen anförts för deras afstyrkande af att det remitterade förslaget gjordes till föremål för proposition till Riksdagen, hade gifvetvis vid förslagets utarbetande tagits i öfvervägande; men departementschefen hade ej ansett dem böra tillerkännas afgörande betydelse på grund af följande omständigheter.

Det första af de anförda skälen vore, att man ej kunde påstå, att fall, i hvilka oskyldiga blifvit dömda eller skyldiga dömda till hårdare straff än de förtjänat, förekommit enligt vår rättsprocedur på sådant sätt, att missförhållandet kunde anses hafva haft sin grund just i saknaden af rättsbildadt biträde för den tilltalade, samt i den omfattning, att det med skäl borde gifva anledning till ändrad lagstiftning. Hvad denna fråga anginge, låge det i sakens natur, att det ej vore möjligt att här komma med siffror eller att öfver hufvud åstadkomma utredning, i hvilken omfattning dylikt missförhållande kunde anses vara för handen. Uppenbart vore nämligen, att om en för brott tilltalad ej själf förstode att i sitt rätta ljus framdraga omständigheter, som talade till hans förmån, och om han ej heller hade nödig hjälp härutinnan, så komme dessa omständigheter i de flesta fall aldrig i dagen på sådant sätt, att det kunde konstateras, att han dömts strängare, än han bort. Att man icke kunde med aktstyckena i en brottmålsprocess ådagalägga, att den tilltalade vore dömd till strängare straff än han förtjänt, vore ej något bevis för att allt vore väl beställt, då man ej kunde vara förvissad, att dessa aktstycken gäfvade en riktig bild af den tilltalades brottslighet. Det vore alltså ej med bevis om faktiskt begångna misstag, man i detta fall kunde lägga ställningen i dagen, utan hvad man hade att göra vore att fråga sig, om det i vår brottmålsprocess vore vederbörligen sörjdt för, att de omständigheter, som vore till en tilltalads förmån, komme att framhållas, ifall den tilltalade själf på grund af bristande kännedom om lag eller bristande erfarenhet eller förståndsutveckling ej förstode framhålla dem. Det svar, som plägade gifvas, vore, att det ålåge

domaren att undersöka alla omständigheter så fullständigt, att äfven hvad som kunde lända till den tilltalades försvar blefve beaktadt. Spörsmålet vore emellertid, om häri kunde anses ligga en tillfredsställande garanti. Efter departementschefens förmenande kunde detta ej anses vara förhållandet. Man borde betänka, att domaren i en brottmålsprocess ej hade att öfverväga och bedöma ett redan samladt material, utan han hade, med den ofullkomliga förundersökning, som i regel ägde rum, i väsentlig mån att i första hand samla materialet under rannsakingens lopp. Detta inkvisitoriska drag i processen måste emellertid göra det svårt för äfven den samvetsgrannaste domare att behålla blicken tillräckligt öppen för hvad som talade till förmån för den tilltalade. Af den, som hade att söka efter bevis för brottslighet, kunde man näppeligen vänta eller kräfvat, att han skulle kunna med samma ifver söka efter omständigheter, som talade till den tilltalades förmån, vare sig det gällde att ådagalägga hans oskuld eller att finna grunder för straffets mildrande eller nedsättande. Dessutom vore väl att märka, att domaren alldeles icke hade samma tillfälle att samla skäl och bevis som en för detta ändamål särskildt förordnad och jämväl utanför rätten verksam försvarare.

Det kunde därför ej påstås, att brottmålsproceduren i dess nuvarande gestaltning, äfven vid saknad af försvarsadvokat, erbjöde önskelig trygghet för den tilltalade. Väl vore det sant, att misstag aldrig helt och hållet kunde undvikas, men plikten bjöde att göra hvad under förhandenvarande omständigheter vore möjligt. Det gällde alltså att undersöka, om direkta hinder mötte mot anordnande af rättsligt försvar i den ifrågasatta omfattningen. Lagutskottet samt högsta domstolens flertal anförde i sådant hänseende, att det rättsliga försvaret kunde befaras verka försvårande med hänsyn till uppdragande af den tilltalades brottslighet, samt att det ej kunde anses lämpligt att till de tilltalades biträde sätta personer af högre kompetens än som kräfdes af åklagarekåren. Med hänsyftning på det förra af dessa skäl yttrade samma ledamöter i högsta domstolen den mening, att i hvarje fall först borde vidtagas en uppdelning af brottmålsprocessen i förundersökning och hufvudförhandling, enär det vore på förundersökningens stadium, som den antydda faran företrädesvis föreläge, samt följaktligen efter dylik uppdelning det lättare kunde medgifvas den tilltalade utsträckning i rätten att använda rättegångsbiträde.

Emot dessa slutledningar ville departementschefen invända, att, om de vore riktiga, de skulle träffa äfven redan gällande lag. Man finge nämligen ej glömma, att enligt gällande lag stode det enhvar tilltalad, som förmådde bekosta försvarsadvokat, fritt att antaga en sådan. Vore

det så, att det rättsliga försvaret verkade försvårande med hänsyn till uppdagande af brottet eller förlänade svarandesidan en skadlig öfverlägsenhet öfver åklagaren, så borde det gifvetvis aldrig vara tillåtet att utan domstolens medgifvande medföra försvarsadvokat. Emellertid hade veterligen erfarenheten ej gifvit vid handen, att den år 1890 införda rätten för tilltalad att utan domstolens bepröfvande medföra fullmäktig skulle haft skadliga verkningar vare sig i det ena eller andra afseendet. Likväl syntes det vara vida mindre anledning, att en af myndighet förordnad försvarsadvokat, hvars arfvode skulle bestämmas af rätten, missbrukade sin ställning, än att så skulle ske af en af den tilltalade själf tillkallad advokat, hvars arfvode kunde tänkas blifva högre eller lägre efter processens utgång. Och hvad beträffade åklagarens underlägsenhet i kompetens, vore det nog att erinra om hvad förut anförts angående domarens ställning i vår brottmålsprocess; det vore ej på åklagaren ensam, som utredningen af målet hvilade, utan denne hade härutinnan ett kraftigt stöd hos domaren själf.

Det remitterade förslaget innebure ju i det hela ej annat än att öppna tillfälle för den medellöse tilltalade att komma i åtnjutande af en förmån, som i princip redan vore enhvar tillerkänd.

Hvad anginge den inom högsta domstolen uttalade farhågan, att svårighet skulle komma att möta för erhållande af lämpliga personer till ifrågavarande uppdrag, vore det knappast att befara, att i de södra och mellersta delarna af landet skulle saknas tillgång på lämpliga försvarsadvokater, ej ens om man icke ifrågasatte användandet af andra än juridiskt bildade personer. Däremot vore det väl möjligt, att i de nordliga delarna af vårt land det skulle blifva förenadt med svårighet att i hvarje förekommande fall anskaffa juridiskt bildad försvarsadvokat, men det borde erinras, att i förslaget dylik kompetens ej uppställes såsom oundgängligt villkor. Visserligen ansåge förutnämnda ledamöter inom högsta domstolen, att den afsedda rättshjälpen skulle komma att visa sig skäligen värdelös, om och i den mån uppdraget anförtroddes åt annan än jurist, men i denna mening kunde departementschefen ej obetingadt instämma. För öfrigt, äfven om på grund af nu berörda förhållanden det för vissa delar af landet skulle komma att möta svårighet att af den ifrågasatta reformen draga allt gagn, som vore önskligt, borde detta ej utgöra något hinder mot reformens genomförande, om den i det hela måste anses nyttig och behöflig.

Öfver Kungl. Maj:ts ifrågavarande propositioner afgafs utlåtande af sammansatta stats- och lagutskottet.

Vidkommande det af Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget yttrade utskottet uti punkten 1:o af utlåtandet, att utskottet på grund af hvad statsrådet och chefen för justitiedepartementet anfört till statsrådsprotokollet den 31 december 1902, och då lagförslaget innebure ett förverkligande i viss mån af principen allas likhet inför lagen, ansett sig böra i hufvudsak tillstyrka bifall till samma förslag.

Utskottet anförde vidare, bland annat, följande:

Då emellertid den ifrågavarande lagens inflytande på rättsskipningen vore svårt att på förhand beräkna, syntes nödig försiktighet bjuda, att åtminstone till en början lagens verksamhet inskränktes till de fall, där anlåtande af biträde finge anses vara mest af nöden, d. v. s. vid rannsakningar med för gröfre brott häktade personer; och hade utskottet ansett, att med hänsyn härtill begynnelsen af 1 § i den föreslagna lagen borde få följande ändrade lydelse: »Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå straffarbete efter lag följa kan, hjälp i rättegången och säger etc.». En dylik begränsning vore enligt utskottets åsikt påkallad jämväl ur kostnadssynpunkt, särskildt då, såsom af chefen för justitiedepartementet äfven anmärkts, någon tillförlitlig beräkning af den kostnad, som genom lagförslagets genomförande skulle tillskyndas statsverket, icke låte sig göra. Mot den föreslagna lydelsen af ifrågavarande lags 2 § hade utskottet velat erinra, att slutorden: »eller eljest pröfvar skäligen det tillstämja» icke syntes väl kunna förenas med stadgandet i 1 §, att rättegångsbiträde skulle af Konungens befallningshafvande förordnas. Då berörda mening i 2 § möjligen kunde lämna rum för missförstånd, ansåge utskottet lämpligast, att densamma utginge ur lagtexten.

Med förklarande att utskottet emot den föreslagna lagens bestämmelser i öfrigt icke funnit sig böra göra någon erinran, hemställde utskottet, att Riksdagen måtte, i anledning af Kungl. Maj:ts förevarande förslag, antaga en af utskottet i enlighet med dess i denna punkt af utlåtandet uttalade mening affattad lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Beträffande Kungl. Maj:ts förslag, att under förutsättning, att propositionen med förslag till lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad blefve af Riksdagen bifallen, Riksdagen måtte medgifva, att af det å andra hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter finge utgå den kostnad, som kunde enligt samma lag drabba statsverket, hemställde utskottet uti punkten 2:o af utlåtandet, att, vid bifall till hvad utskottet uti punkten 1:o hemställt, denna Kungl. Maj:ts framställning måtte af Riksdagen bifallas.

Utskottets utlåtande godkändes af Andra Kammaren utan diskussion.

Däremot uppstod i Första Kammaren efter föredragning af punkten 1:o af utlåtandet en längre öfverläggning, efter hvilkens slut kammaren afslog såväl utskottets förslag som Kungl. Maj:ts i ärendet gjorda framställning. Kammaren afslog därpå jämväl utskottets hemställan uti punkten 2:o.

Den väckta frågan hade sålunda för den riksdagen förfallit.

Behöfligheten af omförmälta af Kungl. Maj:t vid riksdagen 1904 föreslagna reform synes mig vara till fullo ådagalagd genom statsrådets och chefens för justitiedepartementet här ofvan återgifna yttranden till statsrådsprotokollet. Det torde nämligen enligt min uppfattning inom vår straffprocess, sådan densamma blifvit enligt lag och rättssed bestämd, icke vara tillbörligen sörjdt därför, att i gröfre brottmål den tilltalades rättmätiga intressen blifva på ett tillfredsställande sätt tillgodosedda, och särskildt torde detta gälla för det fall, att den tilltalade är häktad. Man må betänka, att det är af vikt, att alla omständigheter, som äro till förmån för den tilltalade, blifva under processen framhållna och vederbörligen be-lysta, ej blott på det att en oskyldig ej må blifva dömd till ansvar och den skyldige ej straffad hårdare än hans brott förtjänat, utan äfven på det att rannsakingar ej må i onödan utdragas på längden, på det att icke först efter klagomål i högre instans den oskyldige må undgå straff eller den skyldige få sin brottslighet riktigt bedömd, och på det att den oskyldige verkligen må blifva af domstolen frikänd, så att det ej om honom i utslaget kommer att heta, att, oaktadt omständigheter och liknelser mot honom förekommit, han ej kunnat åt saken fällas.

Ett mycket beaktansvärdt stöd för reformens behöflighet synes mig kunna hämtas från den omständigheten, att under den inom Första Kam-maren under nämnda riksdag hållna öfverläggningen om sammansatta stats-och lagutskottets förslag till lag i ämnet förslaget vann understöd af åtskilliga talare, hvilka voro domare i underrätter, och hvilka uppenbarligen på grund af den erfarenhet, de såsom sådana varit i tillfälle att inhämta, vitsordade reformens angelägenhet och vikt.

Sant är väl, att om denna reform torde gälla detsamma som om åtskilliga andra ifrågasatta partiella reformer på straffprocessens område, nämligen att den icke kan på ett fullt lämpligt sätt genomföras utan i samband med en total reform af vår straffprocess i modern riktning, och de anmärkningar, som ur denna synpunkt blifvit inom högsta domstolen framställda mot det af Kungl. Maj:t vid 1904 års riksdag framlagda förslaget, och hvilka under nyss omförmälta öfverläggning inom Första Kam-maren af flere talare upptagits, förtjäna därför det allra största afseende.

En reform af sist omnämnda beskaffenhet synes emellertid allt fortfarande ej vara att förvänta inom en öfverskådlig framtid. Vikten och angelägenheten af att någon förändring till det bättre vidtages på det ifrågavarande området af vår straffprocess är enligt min mening så stor, att man bör låta fara de betänkligheter, som, på grund af nyss berörda omständigheter, kunna hysas emot en partiell reform, samt tillse, hvad som under nuvarande förhållanden lämpligen kan åtgöras.

Kungl. Maj:ts ofvan omförmälta förslag, hvilket till hufvudsakliga delar blifvit af vederbörande riksdagsutskott tillstyrkt samt i den af utskottet tillstyrkta formen af Riksdagens Andra Kammare godkändt, synes mig i det väsentliga utgöra ett efter nuvarande förhållanden väl lämpadt förslag till reform i nu ifrågavarande afseende, och torde man genom ett antagande af detsamma vinna hvad som för det närvarande synes vara möjligt att härutinnan ernå. Jag tillåter mig därför att för Riksdagen framlägga detta förslag i nästan oförändradt skick till förnyad pröfning.

Den af sammansatta stats- och lagutskottet, såsom det vill synas, hufvudsakligen ur kostnadssynpunkt gjorda förändring af lydelsen af 1 § i Kungl. Maj:ts förslag synes mig ej tillfredsställande. Det är ju uppenbart, att behovet af rättegångsbiträde är enahanda för en häktad, antingen det brott, hvarför han är ställd under tilltal, är belagdt med straffarbete eller blott fängelse. Dessutom torde det mången gång erbjuda svårighet att strax efter häktningen, och innan rannsakingen vid domstol ens påbörjats, afgöra, huruvida det brott, hvarför personen i fråga blifvit häktad, kan medföra straffarbete eller icke. Under dessa förhållanden lärers hänsynen till att den kostnad, som reformen kommer att medföra för statsverket, måtte i möjligaste mån nedbringas böra få vika.

Däremot är enligt min uppfattning den af utskottet vidtagna förändringen af 2 § i det kungliga förslaget af beskaffenhet att densamma bör gillas.

Därest Riksdagen behagar antaga en lag i den af mig föreslagna riktningen, torde, på sätt Kungl. Maj:t vid 1904 års riksdag föreslagit och sammansatta stats- och lagutskottet tillika hemställt, den kostnad, som enligt lagen kan drabba statsverket, lämpligen böra utgå af det å rikstatsens andra hufvudtitel uppförda förslagsanslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter.»

Förevarande af justitieombudsmannen till Riksdagens pröfning framlagda lagförslag, hvilket i hufvudsak öfverensstämmer med Kungl. Maj:ts vid 1904 års riksdag i ämnet framställda förslag, innebär liksom detta en utveckling af den princip, som redan finnes i gällande lag uttalad, nämligen att enhvar, som är för brott tilltalad, må för tillvaratagande och bevakande af sina intressen begagna sig af rättegångsbiträde. Då emellertid detta faktiskt gestaltat sig så, att i regel endast den tilltalade, som äger medel att bekosta sådan rättslig hjälp, kommer i åtnjutande af denna förmån, under det att den medellöse oftast är utestängd därifrån, uppställer ifrågasvarande lagförslag fordran på statens mellankomst för att bereda äfven de medellösa tilltalade, om de så önska, tillfälle till dylik rättshjälp. Denna rättighet har dock ansetts böra begränsas till de fall, där behofvet af rättshjälp mest framträder, eller då den tilltalade hålles häktad. Att den tanke, som sålunda ligger till grund för förslaget, innebär något tilltalande, och att förslaget härutinnan är ett uttryck för en riktig princip, torde icke kunna förnekas.

Utskottet har därför funnit saken vara af den stora vikt och betydelse, att densamma syntes utskottet icke böra förfalla, utan nu i någon mån komma till lösning; och har utskottet härvid icke kunnat undgå att taga hänsyn till den omständigheten, att justitieombudsmannen, hvars verksamhet torde hafva förskaffat honom särskild erfarenhet och insikt på detta område, funnit sig manad att i kraft af sitt ämbete påkalla Riksdagens uppmärksamhet för frågan. En lagstiftning af ofvan antydda art torde också utan tvifvel hafva allmänna mening för sig.

Däremot har inom utskottet, liksom vid sakens föregående behandling i Riksdagen, tvekan rådt om lämpligheten att gifva lagen den utsträckning, som i förslaget ifrågasatts. Af denna anledning och då det torde vara lämpligt, att Riksdagen framgår med försiktighet på den nu föreslagna vägen, samt frågan i allt fall torde hafva sin största betydelse beträffande gröfre brott, har utskottet ansett sig böra biträda ett vid sakens behandling inom utskottet framkommet förslag, hvarigenom den i justitieombudsmannens förslag medgifna rätten för tilltalad att erhålla rättegångsbiträde begränsas till dem, som hållas häktade såsom misstänkta för brott, hvarå kan följa dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, eller sålunda en begränsning till de fall, då häktningståtgar den är i lag ovillkorligen föreskrifven.

Enligt utskottets förslag skulle början af 1 § i den föreslagna lagen sålunda erhålla följande lydelse: »Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, efter lag följa kan, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf etc.»

Emot den af justitieombudsmannen föreslagna lagens bestämmelser i öfrigt har utskottet icke funnit något att erinra; och har utskottet i fråga om sättet, hvarpå den kostnad, som genom antagande af ifrågavarande lag kommer att drabba statsverket, föreslagits böra utgå, ej heller funnit anledning till någon erinran.

Utskottet får alltså hemställa,

1:o) att Riksdagen i anledning af justitieombudsmannens ifrågavarande framställning må för sin del antaga följande

Lag angående förordnande af rättegångsbiträde åt häktad.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Äskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hvarå dödsstraff eller straffarbete, dock ej under två år, efter lag följa kan, hjälp i rättegången, och säger han sig ej själf kunna biträde anskaffa, förordne Konungens befallningshafvande lämplig person att honom vid rätten biträda. Kommer den, som till biträde förordnats, ej vid rannsakingen tillstädes, eller framställes först vid rätten begäran om biträde, varde biträde af rätten förordnadt, om lämplig person finnes att tillgå. Ej må den omständigheten, att biträde ej kan af rätten anskaffas, utgöra hinder mot rannsakingens företagande. Innan biträde blifvit i målet hördt, må dock icke, mot den häktades bestridande, slutligt utslag af rätten meddelas.

2 §.

Vill häktad ej såsom rättegångsbiträde använda den, som därtill förordnats, äger han ej ånyo förordnande påkalla, där ej rätten finner honom hafva giltig anledning att med den förordnade ej åtnöjas.

3 §.

Varder häktad, som biträde erhållit, under rannsakningen lösgifven, upphöre det för biträdet meddelade förordnande.

4 §.

Rättegångsbiträde, hvarom i denna lag sägs, njute skäligen ersättning af allmänna medel, efter ty rätten bestämmer. Beslut om sådan ersättning gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan afgift genast tillhandahållas biträdet. I slutliga utslaget pröfve rätten, huruvida ersättningen skall till statsverket återgäldas, vare sig af allmän åklagare eller af enskild part. Ej må åklagare eller målsägande därtill förpliktas i annat fall, än då åtalet blifvit utan skäl anställt, ej heller den tilltalade, där han ej varder till ansvar i målet dömd.

Genom denna lag göres ej ändring i hvad som förordnats uti 12 § i lagen den 14 juni 1901 om hvad iakttagas skall i afseende å införande af lagen om ändring i vissa delar af rättegångsbalken.

och 2:o) att, vid bifall till hvad sålunda blifvit under 1:o) hemställt, Riksdagen må medgifva, att af det å andra hufvudtiteln uppförda förslagsanslaget till ersättning åt domare, vittnen och parter må utgå den kostnad, som enligt den af utskottet föreslagna lagen kan drabba statsverket.

Stockholm den 5 mars 1906.

På det sammansatta utskottets vägnar:

HJ. PALMSTIERNA.